

סימן פז

לקנות משאבה חשמלית, ולבקש החזרים מקופת החולים,
ולאחר מכן לבצע את המקד ולקנות בגללה

לכבוד הרה"צ רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

שאלתי את כח"ר שליט"א כאשר קופות החולים נותנות הטבות לילודות לקנות מוצרים שיש בהם צורך רפואי כל שהוא, וקופות החולים נותנות החזר כספי על כל קניה, יש הרבה יולדות שאינם צריכות את המוצר, והם קונות עגלה יוקרתית, והחנות רושמת כאילו קנה מוצר רפואי, ומקבלים החזר מקופות חולים, אם זה מותר.

והרב השיב (ויי העמדים מס' 56 עמוד יז) שזה גזל גמור, וזה הויכח מאמץ של רבי יהושע בן חנניה שהניחה את בנה בעריסה בבית המדרש, והם מניחים את בנם בעריסה של גזל.

ברצוני לשאול את השאלה מזווית שונה, האם מותר לקנות דבר שמופיע ברשימת המוצרים, ולקחתו הביתה, ואז להגיש את הזיכוי לקופת חולים, וכיון שיש אפשרות כהיום להחזיר את המוצר בתוך 14 יום, אחזירו לחנות ואקבל זיכוי כספי, ועם הזיכוי אקנה את העגלה היוקרתית.

כמו כן שמעתי שהנהלות קופות החולים מודעים לכך, שעושים 'משחקים', והם מעלימות עין, האם זה מצטרף להיות.

אני אישית הייתי בחנות, והמוכרת אמרה שדיברה עם הנהלת קופת החולים, ואמרו לה שהיא יכולה להוציא חשבונית על מוצר שיש עליו זיכוי, למרות שקנו מוצר אחר. האם אפשר להאמין למוכרת כדון עד אחד נאמן באיסורים, או שמא כיון שיש לה נגיעה, איך להאמין לה?

תשובה

כשביטל את המקד של המשאבה, צריך להשיב לקופת החולים את הכסף שקיבל עבור זה, ונבאר בארוכה את האיסור של ערמה שזה נעשה בהיתר בעיני רבים, ומה שאדם מפסיד עבור ערמות אלו.

מקורות ונימוקים

ראשית כהיום בזמננו אפשר דרא, וכל עם ישראל מקפידים על קלה כבחמורה, ואנשים מבזבזים כסף רב, עבור מצוות בהידור, את התפילין המהדרות ביותר, וכל שנה מוסיפים עוד חומרות באפיית המצות, שיהיה בהידור, למרות שזה עולה הון,

גם אם מנהל סניף מסוים אישר זאת, כי אישור זה מזיק לכל המבוטחים, וצריך לשאול את כולם אם הם מסכימים.

ובפרט שגם אם בפועל מנהל הסניף אישר זאת [שגם זה מידע לא ברור, אלא לפי השמועות, שמסתמא יתבררו שאינם מיוקות וראשי קופות החולים טוענים שזה שקר וכזב], הרי שיש לנו כלל בהלכות גזל, למובא בשו"ע (ה"ט סימן שנה ס"ג) "וכלם שאמרו הטמן, אסור לקחת מהם". כלומר אם אדם רוצה לדעת אם הדבר מותר, או בחזקת גזל, אם המאשר אומר לו "אני מאשר אבל אל תספר זאת", יש לו סימן ברור שמדובר בגזל, ומן הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה רגיל לומר, "ונסתרה ונטמאה", כל דבר שצריך להסתיר הוא טמא. [ומה עוד שאחד מראשי קופת החולים אמר, שברגע שהם תופסים מנהל סניף שנתן היתר לכך, הוא מפיטר מיד, וחנות שמאשרת דבר כזה, הם מפסיקים לעבוד אחר].

ולעצם השאלה, אם החזיר את המשאבה, צריך להשיב את הכסף לקופות החולים

וכעת נגש לשאלה שהשואל העלה, שאולי יש דרך היתר לרמות את קופות החולים, שיקנה כביכול את המשאבה שמאשרת על ידי קופת החולים, ולאחר מכן יחזירו, ויקבל זכויו כספי, ויקנה בזיכוי עגלה יוקרתית, כדי שיראה כעשיר בעיני חבריו.

והתשובה לכך היא כי גם זה גזל גמור, שהרי מיד שהחזיר את המשאבה, דהיינו שלא ישתמש בה, ויש אפשרות כהיום בחנויות להחזיר את המקח, נמצא שהמקח בטל, וגם אם כבר קיבל את ההחזרים מקופת החולים צריך להשיב להם את הכסף שקיבל עבור המשאבה, כי המקח של המשאבה בוטלה, וכעת כשקונה עגלה נעשה מכירה חדשה לכל דבר. וכל שכן אם עדיין לא קיבל החזר, שאסור לו לבקש חזר על כך, רק בגלל שבמקח הראשון שביטל היה כתוב משאבה חשמלית, וכל שכן אם כל הקניה של המשאבה היזה על דעת לבטלו, ולקנות את העגלה, שזה נקרא מרמה, ואסור לעשות כן.

והעושה כן אינו גוזל את קופת החולים, אלא גוזל את כל המבוטחים שמשלמים כל חודש, והסכימו לשלם כדי שיוכלו להשתמש בהם על פי מה שהם חתמו בשעה שהצטרפו, ואין אדם יכול לשנות על דעת עצמו את הקריטריונים, אלא אם כן קיבל רשות כולם, או את דעת ההנהלה המוסמכת לכך.

וכל בן תורה אוגר פרוטה לפירוטה לקנות ארבעה מינים מהודרים, ואשריהם ואשרי חלקם.

כמו כן בעיני המאכלים, כולם קונים את ההכשרים מהודרים ביותר, ואינם רוצים שום קולות, אלא אדרבה כל אחד מחפש רק להתמיר יותר, ואכשר דא, שכמעט לא נאכל אפילו בשר שהורה בה חכם, וכל המאכלים שמגיעים לבתי בני ישראל, הם מהודרים ביותר, ברוך הוא וברוך שמו.

ובוודאי שאין אחד מישראל, שיאכל בשר, כי שמע איזה שמועה שזה כשר, ואין אחד שיקנה תפילין ממי שאינו מכיר, כי חבר אמר לו ששמע שאפשר לסמוך על כך.

אבל!!! כאשר אנו מגיעים לחלק שולחן ערוך חושן משפט, כאן נוצר קצת רמיון, וכל אחד מחפש קולות, ומסתמך על שמועות שונות ומשונות, שרובם מעורב בהם דמיונות רבים, ואם בחלק אורח חיים ויורה דעה, גם אם יסתמך על קולות, מסתמא לא יגיע לאיסור וודאי, ורק יעבור על "בעל נפש יחמיר", וכבר הוא קורא לעצמו בעל נפש, וכאן הדבר נוגע לאיסורי תורה ממש, ואפילו חמור מכך, שזה בין אדם לחבירו שאין יום הכיפורים מכפר, ואין יום המיתה מכפר, עד שירד לגלגל ויצטרך להחזיר את כל הכסף עד לפירוטה האחרונה, ואנשים מרשים לעצמם באיסורים חמורים אלו להסתמך על שמועות.

ומי כבר מדבר אם הרב אומר שאפשר להקל, שהוא שש על תשובה כעל כל הון, ולמה כשהרב פוסק באחרוג או על עוף, שאפשר להקל, לא יהיו אדם לגנוע באחרוג זה, או להכניס את העוף לביתו, וישליכו אחר כבוד לאשפה, והרי איסור ממון של השני חמור בהרבה מזה.

כל אחד יודע את החומרא של אשת איש, ובקיודושו צריך שני עדים כשרים, ומחפשים את העדים הכשרים וההגונים ביותר, והלא לא כתוב בתורה שצריך עדים בקידושין אלא זה נלמד בגמרא שזה דבר דבר מממון, על פי שנים עדים יקום דבר, שזה נאמר בדיני ממונות, ונמצא שבענינו יש להחמיר בזה לא פחות מאשר באיסור אשת איש, ואולי אף יותר.

דברים נוראים שכתב החפץ חיים מה שמפסיד האדם כשמתנהג בדרכים לא ישרות

ונביא קצרה דברים שכתב החפץ חיים בספרו שפת תמים בענין עוון גזל, יע"ש בארוכה פרקים א-ה:

מרמה נקרא, כל הדיבורים אשר ידבר האדם וכוונתו להתעות בו את חבירו, ובכלל זה כל עניני התרמית והאונאות במסחרים ובשותפות.

והוא משנאי ה' עבור זה כמו שאחז"ל (פסחים דף ק"ג ע"ב) שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, ואחד מוזן המדבר אחד בפה ואחד בלב.

וכמה שונאה ומגונה מזה זו לפני הקדוש ברוך הוא שמסלקן עבור זה מעל פניו, כמו שנאמר "לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה וגו'".

מקצר ימיו של אדם, כמו שנאמר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם וגו'.

גם בעודו בחייו, יתבה לבסוף לעיני הכל עבור זה, כי מרת הקדוש ברוך הוא לפוסם לעיני הכל את המרמה הטמונה בלב אנשי המרמה.

ויש כח ביד העון הזה להורידו מנכסיו, ולהענישו בכמה אופנים שונים בזה ובכא.

ודע עוד, דרין שמים באיסור גול חמור הרבה מאוד, עד שאפילו גרם הפסד לחבירו, ופחות מזה, יכנס ג"כ בכלל איסור גול.

גם בעוה"ז לבסוף יצא נקי מנכסיו על ידי זה, כי הקדוש ברוך הוא יזמין לו איש שהוא רע וקשה ממנו, ליפרע ממנו על ידו. כמו שאחז"ל כל מה שאדם גוזל וחוסם בעוה"ז, אינו יוצא מעולמו עד שאחרים בוזין אותו.

ויש כח ביד העון הזה לעורר דין עליו, ולחתום את גור דינו יותר מכל העונות, כמו דאמרינן (פסנהדרין ק"ח) אמר ר' יוחנן בא וראה כמה גדול כחו של חסם, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גור דינם עד שפשטו ידיהם בגול, שנאמר קץ כל בשר בא לפני וגו'. וזה אחת מן הסבות שגורמות כיום לכלות ממוץ ישראל, שאין מתקיים עשרם בידם רק לזמן מועט.

גם תפלותיו אין מקובלות לפני ה' כל עוד שהגול בידו, שאותה התפלה נקראת תפלה עבודה, כמו שאחז"ל על הפסוק ותפלתו זכה (איוב י"ב): וכי יש תפלה עבודה, אלא כל תפלה שאין בה גול זו היא תפלה זכה, ושיש בה גול זו היא תפלה עבודה.

ואפילו אחר כל העונות, לא יהיה לו תקנה גמורה עד שישבו בגלגול להשיב הגולה. וראיתי בספרים מעשה נפלא שהיה בימים הראשונים, שבא אחד בגלגול סוס, והיה עובד בכל כחו כדי לשלם את חובו. וזהו מן הגלגולים הקשים.

ולפחות יצטרך לבוא עוד הפעם לאותו העולם, לחזור ולהברואו, כדי לפרוע את גזילתו, כמו שמוכח בכמה מקומות. וכן כתב הגר"א במשלי על הפסוק, מציל נפשות עד אמת.

והנה השואל הוא ירא שמים שלפחות עשה שאלה רב, לפני שהשתמש עם הכסף, וכמה אנשים היו סומכים על שמועה מזוהה כזו, והיו משאירים את התכשיטים אצלם.

הסבר של אחד מראשי קופת החולים על תוכנים ביטוח משלים

עד כאן הקדמה, ולפני שנגיש לעצם השאלה, בקשנו מאחד מראשי קופת החולים, שיחווה את דעתו על נושא זה. וכך הוא כתב לנו.

הביטוח המשלים שהוא מממן את כל התוספות האלו, אינו מממן ע"י המדינה, ההכנסה שלו הוא מתשלומי הלקוחות! הביטוח אינו למטרות רווח לא בהגדרה ולא בפועל, ובעצם מחלק את כל הכסף שיש בקופה חזרה בין בעלי הפוליסות, על פי קריטריונים ברורים שהלקוחות חותמים עליהם בעת הצירוף למשלים. הכסף של המשלים הוא נכס משותף של בעלי הפוליסות.

היום ההוצאה של המשלים עבור השימושים של הלקוחות, [על כל פנים בקופת חולים שלנו], היא 90 אג' על כל שקל שנכנס. כשעולה לדיון להכניס שירות נוסף לפוליסה, השיקול הראשון זה גודל ההוצאה הצפויה מול כמות הכסף הנכנס שעדיין פנוי. (כיום 10 אג' לפוליסה).

ונקצין לצורך הבנה. אם הלקוחות משתמשים בכסף למטרות שלא לה יועד הכסף שהם חתמו עליהם בעת ההצטרפות, זה יקפיץ את ההוצאה למצב שנודש לצמצם הטבות אחרות... ובוודאי שלא יתאפשר לתת מוצרים חדשים... נמצא שמי שמשתמש בפוליסה עבור גורם אחר הוא בעצם גוזל את שאר הלקוחות שלא יקבלו הטבות נוספות!

גם אם מנהל הסניף קרין בעיניו שאפשר להקל, זה עדיין גול גמור

עד כאן דברי הבכיר, נמצא שגם אם מנהל סניף נתן הסכמה בקריצת עין לאפשר לקנות מוצרי מסים שאינם לפי הקריטריונים של הקופה, שבעצם המבטח חתם עליה בעת ההצטרפות, הרי שהוא גוזל את כל מבטחי הקופה, שלא יוכלו לקבל הטבה אחרת, אמנם כמובן שבין כל הלקוחות מדובר בפחות משנה פרוטה, אבל גם פחות משנה פרוטה אסור לגזול.

אמנם במקרים מסויימים כמובן שיש סמכות לבעלי הקופה לאשר איזה תרופה מסיימת, או איזה טיפול מסוים גם שלא לפי הקריטריונים, כי מסתמא כל חברי הקופה מסכימים שבמקרים מסויימים לצורך חולה מסוים שכולם חייבים בהצלתו, זה יתאפשר, אבל מכאן ועד לקנות עגלות ויזקרתיות, הדרך עדיין רחוקה.

כי אם לחם לאכול ובגר ללבוש, כמו שכתוב בתורה אם יהיה אלקים עמדי וגוי' ונתן לי לחם לאכול ובגר ללבוש. ולכאורה תיבות לאכול וללבוש יתר הוא, אבל באמת נראה... שיעקב אבינו אף שגדל בבית יצחק אבינו שהיה עשיר גדול עד מאד, לא בקש מאת ה' יתברך כי אם ההכרחיות, לחם לאכול ובגר ללבוש ולא יותר.

הרבה אנשים מסתמכים על שמועות בעניני גזל, ואין להם שום אחיזה במציאות

כשאדם ירא שמים עומד כיום הכיפורים בשעת תפילה נעילה ואומר "למען נחלץ מעושק ידינו", שמח שמחה גדולה ברוך השם לפחות השנה לא גולתי ואיני חייב כלום לשום אדם, ואינו יודע שעל כל צעד ושעל אפשר להכשל באיסורים החמורים של גזל.

ותביא לכן דוגמא, שאלה שנשאלנו על ידי יהודי ירא שמים:

עשיתי ביטוח על התכשיטים של אשתי, לפני תקופה התכשיטים נאבדו, ולאחר דין דברים עם חברת ביטוח, הם שילמו לי את הכסף, אך בחוזה כתוב מפורש, שאם התכשיטים ימצאו, עלי להחזיר את התכשיטים לביטוח, לאחר תקופה קצרה מצאתי את התכשיטים.

שמעתי שכבר קרה כזה מקרה, והרב... מספר כי היה לו את הסיפור הזה, והוא הגיע עד למנכ"ל חברת "מגדל" שאמר לו זה הסיפור הראשון שקרה כזה מקרה שמחזירים לו, ואין לו מה לעשות עם זה אלא רק לשלם את זה בכספת של הביטוח, וזה פשוט ישאר שם לעולמי עדי.

שאלתי היא האם לאחר שכן הם פני הדברים, יש חובה בכלל להחזיר את זה, או אין כלל חובה.

תשובה

בתחילה השתוממו על התשובה של המנכ"ל, וכי חסר אפשרויות לחברת ביטוח למכור תכשיטים ולקבל את תמורתם, והרי אינם חשודים כשונטים בבחינת מאבד מה שנותנים לו, אבל בכל זאת הלכנו לברר, התקשרנו ליהודי ירא שמים שהוא עובד שנים רבות בחברות הביטוח השונות, וכך היתה תשובתו, "כאדם שהיה מנהל הכספים של מגדל שנים רבות הסיפור תמור, ובודאי שחייב להחזיר".

רדע עוד, שאדם הגונב והחומס לחבירו, לא די שאמון העול ילקח לבסוף מידו, אלא כל חלקי הצער שציער או בזה לחבירו, ינתן לו ג"כ במדה ומשקל ממש.

ומוסף שם החפץ חיים שיש גורמים לכך שאנשים מרמים וגוזלים:

א. ריבוי ההוצאות ומוחרי המלכודים שנעשו קבע בעו"ה. ודין גרמא לנו בומיננו כל הצרות וכל החלאות, מבפנים ומבחוץ. ובתחלה כשמוגיל אדם את עצמו בזה, אינו מתכוון על אחריותו. נלמשל כענינו גם אנשים שאין להם די ממוון, צריכים לרכוש עגלה יוקרתית לילד שנוסף.

ב. חסרון ידיעה. שנדמה בעיניו שאיסור גנבה לא יקרא, עד שגונב מכיסו של חבירו, או חוטף דבר מיד חבירו, שזהו גזל. אבל באמת לא כן הוא, כי כאשר האדם לוקח דבר מה משל חבירו באיזה ענין בסתר, הוא הכל בכלל גניבה... כללו של דבר, כל שנשאר בידו ממוון חבירו בעוול, אפילו רק שזה פרוטה, הוא בכלל איסור גזל.

והן אמת כי יצר הממוון יעור פקחים, ומורה החרד לנפשיה. אבל על כגון זה אמרו, אדם ניכר בכיסו, שיגביר שכלו ויכבש את יצרו, ויתרצה ברצון גמור אפילו אם היה אפשר שיחיה חיי עוני על ידי זה, כדי שלא להיות רשע לפני המקום. ומה גם כי לפי האמת הבוירה דורשי ה' לא יחסרו כל טוב, והחולץ בתום ילך בטח.

וזה כלל גדול בכל מילי שנפשו של אדם מחמדתו, ובפרט בממוון שהיצר הרע מראה לזה מ"ט פנים טהור. מי האיש הירא את ה', יקיים ואל ביתך אל חשען, וילך אצל חכם וילמדנו איזהו דרך ישרה, ולא יסור מן הדבר אשר יגידו לו ימין ושמאל.

והנה אם יתנהג כאשר אמרו, להסיר את שתי הסיבות העצמות הנ"ל, דהיינו תשוקת התנהגה הגבוה אשר היא רק קנאת איש מרעו, וגם יראה לידע פרטי הדינין שבין אדם לחבירו אשר הם שייכים לעסקן, ממילא יסור ממנו המסובב היינו עון הגזל ר"ל.

ובאמת צריך האדם ללמד את עצמו מידות מאבוחינו ע"ה, וכמו שכתוב בשיר השירים "אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן וגו', וכמו שפירש"י שם. והנה מציינו ביעקב אבינו ע"ה, אף שהיה בן יצחק שהיה עשיר גדול יותר מאבימלך כמו שכתוב בתורה, אף על פי כן לא שאל מאח הקדוש ברוך הוא